

Władza zrodzona z urazy

Zanim oddamy głos historykom, sięgnijmy do literatury. Francuski dramaturg i eseista Éric-Emmanuel Schmitt tak pisze w swej powieści „Przypadek Adolfa H.”: „Nie mieli pojęcia, że nie wybrali człowieka polityki, tylko artystę, to znaczy dokładne przeciwieństwo polityka. Artysta nie nagina się do rzeczywistości, lecz ją wymyśla. Właśnie dlatego, że nienawidzi rzeczywistości, stwarza ją z urazy. (...) Hitler doszedł do władzy, bo był nieudanym artystą. Powtarzał od dziesięciu lat: »Obejmiemy władzę legalnie. Później...«. Później władzę stanowił on”.

Niemcy poszli za urazami Adolfa Hitlera. W artykułach zamieszczonych w tym „Pomocniku Historycznym” znajdą Czytelnicy trzy istotne konstatacje:

- Gdyby Hitler z jakichś względów umarł ok. 1940 r., być może wszedłby do historii jako jeden z największych władców Niemiec. Do tego momentu odpowiadał na najgłębszy resentyment Niemców, naprawiał – według nich – krzywdę wyrządzoną im w Wersalu (1919 r.), gdy ustalano porządek europejski po Wielkiej Wojnie.
- 90 lat temu, po zdobyciu władzy w 1933 r., Hitler w kilka miesięcy zbudował państwo wodzowskie. Liczyła się tylko jego wola („Ein Volk, ein Reich, ein Führer” – jeden naród, jedno państwo, jeden wódz). Instytucje państwa były fasadą, nawet partyjne zjazdy w Norymberdze raczej spektaklami z gatunku światło i dźwięk. Mołotow – przedstawiciel innego reżimu wodzowskiego – w czasie swej wizyty w Berlinie w listopadzie 1940 r. dziwił się, że w NSDAP nie ma żadnego Politbiura, żadnych plenów KC.
- Hitler swą władzę zdobył legalnie. Nie było żadnej rewolucji, zamachu stanu. Trzecią Rzeszę urodziła niemiecka demokracja.

Ta ostatnia uwaga jest najistotniejsza. Nie opowiadamy tu bowiem jedynie historii Adolfa Hitlera. Oświetlamy zbrodniczy fenomen państwa niemieckiego, które istniało zaledwie 12 lat, przeszło do historii pod nazwą Trzeciej Rzeszy, a zostawiło po sobie wymordowany i zrujnowany kontynent.

Po raz pierwszy „Pomocnik” ten ukazał się w 2013 r. Po dziesięciu latach konteksty i wnioski nie straciły nic na znaczeniu. Dlatego ponownie zapraszamy do lektury.

Jerzy Baczyński
Redaktor Naczelny
POLITYKI

Leszek Będkowski
Redaktor POMOCNIKÓW
HISTORYCZNYCH

Spis treści

Prolog: Adolf z Niemców.....	6	Detale:	
Trzecia Rzesza w budowie		Kalendarium.....	5
Od kaisera do führera.....	12	Numery Rzeszy.....	15
Nazistowska oferta.....	17	Swastyka.....	19
Państwo wodza.....	20	Flaga.....	22
Cud gospodarczy Hitlera.....	28	Godło.....	25
Partia ponad wszystko.....	33	Przemoc w służbie państwa.....	26
Paladyni Trzeciej Rzeszy.....	38	Obozy nazistowskie.....	27
Brunatni czarodzieje.....	43	Samochód dla ludu.....	31
Nadsztuka.....	48	Pozdrowienie.....	35
Wspólnota ziemi i krwi.....	52	Hymny dwa.....	37
Seks pod okiem państwa.....	57	Galeria artystów wzorcowych.....	51
Mroczny anioł, jasny anioł.....	60	Rasowo niepełnowartościowi.....	64
Niemiecka obsesja.....	66	Ucieczka z kraju.....	76
Akceptacja, sprzeciw, opór.....	72	Polacy w Wehrmachcie.....	91
Krzyż w cieniu swastyki.....	78	Przemysł zbrojeniowy.....	92
Przyjaciele i wrogowie.....	81	Zbrodnie Wehrmachtu.....	103
Rzesza zbrojna.....	86	Wysyłanie dzieci na wieś.....	105
		Wojna w fabryce.....	107
		Żelazne konta i papierosowa waluta.....	108
		Schrony przeciwlotnicze.....	113
		Gdyby Stauffenberg zabił führera.....	114
		Bombardowanie Hamburga.....	122
		Osąd norymberski.....	126
		Wśród książek o Trzeciej Rzeszy.....	136
Upadek Tysiącletniej Rzeszy			
Skok w przepaść.....	95		
Zbrodnie okupacji.....	99		
Na froncie ojczyznianym.....	104		
„Każdemu w łeb, wesoła robota”.....	111		
Przesiedlenia i uchodźcy.....	116		
Kapitulacja i nowy początek.....	124		
Epilog: Ile w nas kata, ile ofiary?.....	128		

Autorzy

Jarosław Centek – dr hab., historyk wojskowości, prof. UMK, pracownik Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Jerzy Holzer – prof. dr hab., historyk i politolog.

Jerzy Kochanowski – prof. dr hab., historyk, pracownik Wydziału Nauk o Kulturze i Sztuce Uniwersytetu Warszawskiego.

Adam Kożuchowski – dr hab., historyk, pracownik Zakładu Historii Idei i Dziejów Inteligencji w XIX–XX w. w Instytucie Historii PAN.

Piotr Madajczyk – prof. dr hab., historyk, pracownik Instytutu Studiów Politycznych PAN i Katedry Międzynarodowych Stosunków Politycznych Uczelni Łazarskiego.

Jan M. Piskorski – prof. dr hab., historyk, pracownik Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego.

Krzysztof Ruchniewicz – prof. dr hab., historyk, dyrektor i kierownik Katedry Historii Najnowszej w Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy’ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego, pracownik Instytutu Historycznego tejże uczelni.

Jan Skórzyński – dr hab., historyk i politolog, profesor Collegium Civitas.

Anna Wolff-Powęska – prof. dr hab., historyczka idei, pracowniczka Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Marcin Zaremba – dr hab., prof. UW, pracownik Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego.

Andrzej Żbikowski – prof. dr hab., pracownik Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego i Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma.

Stanisław Żerko – prof. dr hab., historyk, pracownik Instytutu Zachodniego w Poznaniu oraz Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, laureat Nagrody Historycznej POLITYKI za 1999 r.

Absolwenci Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego:

Rafał Biernacki, Rafał Brodacki, Ewelina Czestkowska, Dorota Mikucka, Kamil Suchański

Dziennikarze POLITYKI:

Iwona Kochanowska, Adam Krzemiński, Marek Sobczak, Adam Szostkiewicz

Na okładce: Hitler podczas obchodów jego 50. urodzin, rezydencja Berghof w Alpach Salzburskich, kwiecień 1939 r.

Trzecia Rzesza *podręczne kalendarium*

1933 **30.01** – Adolf Hitler powołany na urząd kanclerza Niemiec; jedną z pierwszych jego decyzji, zaakceptowaną przez prezydenta Paula von Hindenburga, jest rozwiązanie parlamentu
27.02 – pożar budynku Reichstagu (parlamentu) w Berlinie
28.02 – nadzwyczajne rozporządzenie o ochronie narodu i państwa zawieszające podstawowe prawa obywatelskie
5.03 – wybory do Reichstagu, NSDAP dostaje 43,9 proc. głosów
20.03 – w Dachau powstaje pierwszy oficjalny obóz koncentracyjny
21.03 – tzw. Dzień Poczdamu; na specjalnej sesji parlamentu w Poczdamie, miejscu pochówku cesarza Fryderyka Wilhelma I i jego syna Fryderyka II Wielkiego, prezydent Hindenburg ponownie powierza misję tworzenia rządu Adolfowi Hitlerowi
23.03 – ustawa o pełnomocnictwach przyznaje rządowi prawo do uchwalania ustaw mogących odbiegać od zasad konstytucji (przedłużona na kolejne 4 lata **30.01.1937**)
31.03 – I ustawa o ujednoczeniu krajów związkowych z Rzeszą pozbawia landy autonomii
7.04 – ustawa o odnowieniu stanu urzędniczego sankcjonuje czystki w administracji publicznej i w szkolnictwie; po raz pierwszy pojawia się tzw. paragraf aryjski
– II ustawa o ujednoczeniu krajów związkowych wprowadza instytucję namiestnika Rzeszy jako najwyższej władzy landu z nominacją kanclerza
28.04 – liczba studentów żydowskich zostaje obniżona do 1,5 proc. (od **11.1938** całkowite zamknięcie szkolnictwa publicznego dla Żydów; od **30.06.1942** zakaz nauki również w szkołach żydowskich)
2.05 – rozwiązanie związków zawodowych, zastąpionych przez nowo utworzony Niemiecki Front Pracy (DAF)
10.05 – publiczne palenie książek
13.09 – powołanie tzw. Stanu Żywcielei Rzeszy, skupiającego organizacje rolnicze
14.07 – ustawa o cofaniu naturalizacji i odebraniu obywatelstwa, pozwalająca także na konfiskatę emigrantom politycznym majątku – zakaz działalności partii politycznych, z wyjątkiem NSDAP
– ustawa o ochronie zdrowia dziedzicznego wprowadza przymusową sterylizację osób uznanych za niepełnowartościowe
22.09 – utworzenie Izby Kultury Rzeszy, nadzorującej całość życia kulturalnego
12.11 – wybory parlamentarne (NSDAP uzyskuje 92 proc. głosów) połączone z referendum nad wystąpieniem z Ligi Narodów (95 proc. za)

1934 **20.01** – ustawa o porządku pracy narodowej normuje stosunki pracy
26.01 – podpisanie polsko-niemieckiej deklaracji o nieagresji
30.01 – ustawa o odbudowie Rzeszy znosi suwerenność landów, Niemcy stają się państwem centralistycznym
30.06 – tzw. noc długich noży, rozprawa z opozycją wewnątrzpartyjną
2.08 – śmierć prezydenta Paula von Hindenburga; Hitler skupia w swoim ręku oba urzędy i ogłasza się wodzem

1935 **15.01** – plebiscyt w sprawie przynależności państwowej Zagłębia Saary, 91 proc. za włączeniem do Niemiec
16.03 – Niemcy wypowiadają traktat wersalski i wprowadzają powszechny obowiązek służby wojskowej
15.09 – tzw. ustawy norymberskie dyskryminujące Żydów

1936 **7.03** – wojska niemieckie wkraczają do Nadrenii
16.03 – Niemcy wypowiadają militarne klauzule traktatu wersalskiego
1.08 – otwarcie igrzysk olimpijskich w Berlinie
25.11 – w Berlinie Niemcy i Japonia podpisują pakt antykominternowski; przystąpienie Włoch – **6.11.1937**; Węgier – **13.01.1939**; Hiszpanii – **27.03.1939**
1.12 – przekształcenie Hitlerjugend w państwową organizację młodzieżową (od **03.1939** przynależność do niej obowiązkowa)

1938 **13.03** – przyłączenie (Anschluss) Austrii do Niemiec
29–30.09 – konferencja w Monachium sankcjonuje odstąpienie przez Czechosłowację Sudetów (zajęte przez Niemcy **1.10**)
9/10.11 – tzw. noc kryształowa, pogromy ludności żydowskiej
12.11 – rozporządzenia wyłączające Żydów z życia gospodarczego

1939 **15.03** – wojska niemieckie wkraczają do Czecho-Słowacji
16.03 – dekret Hitlera o utworzeniu Protektoratu Czech i Moraw
22.05 – podpisanie w Berlinie niemiecko-włoskiego układu sojuszniczego (tzw. pakt stalowy)
23.08 – podpisanie w Moskwie radziecko-niemieckiego paktu o nieagresji i tajnego protokołu dodatkowego (pakt Ribbentrop-Mołotow)
1.09 – agresja Niemiec na Polskę
3.09 – Francja i Wielka Brytania wypowiadają wojnę Niemcom
koniec października – dekret Hitlera o miłosiernym uśmiercaniu chorych (antydatowany na **1.09**)

1940 **9.04** – atak Niemiec na Danię i Norwegię; **10.05** – na Holandię, Belgię i Francję; **8.08** – początek ataków Luftwaffe na Wielką Brytanię (Bitwa o Anglię trwała do **31.10**)
27.09 – Niemcy, Włochy i Japonia podpisują pakt trójstronny, tzw. oś Rzym-Berlin-Tokio; przystępują: **20.11** – Węgry, **23.11** – Rumunia, **24.11** – Słowacja, **1.03.1941** – Bułgaria, **25.03.1941** – Jugosławia

1941 **6.04** – atak Niemiec na Grecję i Jugosławię
22.06 – agresja niemiecka na ZSRR; do wojny przystępują: Włochy i Rumunia – **22.06**, Słowacja – **23.06**, Finlandia – **26.06** i Węgry – **27.06**
1.09 – wprowadzenie obowiązku noszenia przez Żydów na terenie Rzeszy odznak z gwiazdą Dawida
30.09 – rusza niemieckie natarcie na Moskwę; w pierwszych dniach grudnia dociera na przedpolu stolicy ZSRR
11.12 – Niemcy i Włochy wypowiadają wojnę USA, po ataku Japończyków na Pearl Harbor (**7.12**)

1942 **9.01** – początek ofensywy Armii Czerwonej; wojska niemieckie odrzucone od Moskwy
20.01 – tzw. konferencja w Wannsee poświęcona „ostatecznemu rozwiązaniu kwestii żydowskiej”
29.03 – pierwszy aliancki nalot dywanowy (na Lubekę); do końca wojny ok. 600 tys. ofiar bombardowań

1943 **13.01** – rozporządzenie Hitlera o udziale kobiet i mężczyzn w obronie Rzeszy
2.02 – kapitulacja 6 Armii niemieckiej pod Stalingradem
18.02 – minister propagandy Josef Goebbels zapowiada w berlińskim Pałacu Sportu rozpoczęcie wojny totalnej
10.07 – lądowanie wojsk alianckich na Sycylii
2.09 – rozporządzenie o koncentracji gospodarki wojennej

1944 **6.06** – lądowanie aliantów w Normandii
20.07 – nieudany zamach na Hitlera wywołuje falę represji (ok. 200 egzekucji)

1945 **19.03** – tzw. rozkaz Nerona, Hitler wprowadza zasadę spalonej ziemi na opuszczanych terenach
25.04 – spotkanie radzieckich i amerykańskich oddziałów w Torgau nad Łabą
30.04 – samobójstwo Hitlera; admirał Karl Dönitz następcą Hitlera jako prezydent Rzeszy
7.05 – kapitulacja w Reims; **9.05** w Berlin-Karlshorst
5.06 – deklaracja berlińska czterech alianckich dowódców wojskowych kończy istnienie III Rzeszy jako państwa.

OPRAC. IWONA KOCHANOWSKA

Adolf z Niemców

*Adolf Hitler:
geniusz czy szaleniec?
Nie unieważniając tego
pytania, zadawanego
od półwiecza, odpowiedzi
należy szukać w trójce:
patologia wodza, patologia
władzy, patologia narodu
(społeczeństwa).*

Adam Krzemiński

„NASZ BRAT”. Hitler nie był ani szatanem, ani szaleńcem, choć i jedno, i drugie mu przypisywano. Był – jak mówił po upadku III Rzeszy w 1945 r. Tomasz Mann – „naszym bratem”, dzieckiem narodowych mitów, politycznej frustracji po przegranej w 1918 r. wojnie, gospodarczego kryzysu i niemieckiej odrębnej drogi w dziejach Europy. Jej kamieniami milowymi była idea uniwersalnego cesarstwa, reformacja Lutera, pruski militarizm i odrzucenie „dekadencej” zachodniej demokracji przedstawicielskiej. Nowy był narodowy socjalizm, oparty na dogmacie rasy i historycznego posłannictwa.

Nazizm nie miał takich klasyków jak komunizm w osobach Marksa i Engelsa, i praktyków puszających się na filozofów – jak Lenin czy Stalin. Był – jak w swej najnowszej historii Niemiec „Długa droga na Zachód” pisze Heinrich August Winkler – totalitarną religią polityczną. Jej teologia była miksturą ukręconą z różnych składników myśli XIX w. Od narodowej mistyki, neopogaństwa, poprzez wulgarny darwinizm, odpryski socjalizmu, aż po eugenikę, rasizm i kult przemysłowej nowoczesności oraz dziejowego posłannictwa.

HITLER NA KOZETCE. Już za życia Adolfa Hitlera (który urodził się 20 kwietnia 1889 r. w Braunau am Inn w Austrii) twierdzono, że jest histerykiem i psychopatą, a jego megalomania wynika z paranoicznej schizofrenii. Taką tezę postawił w tajnym raporcie sporządzonym w 1943 r. dla wywiadu amerykańskiego Walter C. Langer. Na podstawie rozmów z niemieckimi emigrantami przewidywał, że Hitler będzie walczył do upadłego i popełni samobójstwo. Niemniej, trudno o dokładną diagnozę psychopatii, opierając się wyłącznie na przekazach z drugiej ręki i niedokładnych relacjach z dzieciństwa badanego. Z Hitlerem jest ten dodatkowy kłopot, że wciąż budzi medialne zaciekawienie podglądaczy gotowych łyknąć każdą bzdurę na jego temat. I jest pułapka: uznanie go za niepoczytalnego zdejmuje zeń część winy. A z kolei uznanie za demona uwalnia od niej uwiedzione jakoby przez dyktatora tłumy.

Spekulacje wokół psychiki jednego z największych zbrodniarzy koncentrują się na dwóch sprawach. Na analizie dzieciństwa i młodości: stosunku do matki i ojca, deklacji, niespełnionych ambicji artystycznych, kresowego pochodzenia. Oraz czasowego oślepienia w 1918 r. po ataku gazowym na froncie i psychoterapii, jakiej ten gefrajter, odznaczony Krzyżem Żelaznym za odwagę, miał być poddany w lazarecie.

Rodzice Hitlera – matka Klara i ojciec Alois, ok. 1890 r. Dom rodzinny w Braunau am Inn, fotografia z 1933 r.

W centrum tych domniemań była matka Adolfa, po śmierci trójki starszych dzieci nadopiekuńcza i rozbudzająca w synu wygórowane oczekiwania, których nie był w stanie zaspokoić. Natomiast ojciec był tyranem, stąd w domu powstał prototyp reżimu totalitarnego (Alice Miller). Po czym późniejsze przeniesienie traumy rodzinnej na Niemcy przyszło mu o tyle łatwo, że większość Niemców miała podobne dzieciństwo.

KATALOG SCHORZEŃ I DEWIACJI. Ale wszystko to tylko supozycje, bo nie ma zbyt wielu pewnych źródeł. A im więcej domniemań, tym bardziej niestworzone opowieści powstają np. o tym, jak to ślepotą Hitlera nie była wynikiem urazu, lecz hysterii, z której drogą hipnozy wyciągnął go wojskowy psychiatra; wmówił zrozpaczonemu klęską i brakiem jakichkolwiek perspektyw poczucie historycznego posłannictwa. Tę historię – opartą na powieści z 1939 r. – można odnaleźć w wydanej również po polsku książce Davida Lewisa „Człowiek, który wymyślił Hitlera”. Wątek w stylu Dana Browna – psychoterapeuta wypuszcza w świat psychicznego cyborga. Pomysł sensacyjny, oparty na epizodzie opisanym w „Mein Kampf”, że gdy w czasie rekonwalescencji Hitler dowiedział się o „nieszczęściu i szaleństwie rewolucji”, to ponownie stracił wzrok. I postanowił zostać politykiem.

Już w latach dwudziestych znany psychiatra Karl Wilmanns uznał to za dowód reakcji hysterycznej, przez co w 1933 r. stracił pracę. Tyle że nie wiadomo dokładnie, co w tym lazarecie się stało. Akta Hitlera zaginęły. Mimo to autorzy antologii „Geniusz, szaleństwo i sława” twierdzą, że Hitler obok schorzeń somatycznych (parkinson, syfilis) cierpiał na cały katalog paranooidalnych dewiacji psychicznych, od manii wielkości i prześladowczej, poprzez halucynacje po zatruciu trupim jadem, po bakcylofobię (lęk przed zarazkami) i szaleństwo nawiedzenia.

Amerykański psychiatra polskiego pochodzenia Gustav Bychowski twierdził, że Hitlera, podobnie jak Cezara, Cromwella, Robespierre’a czy Stalina, cechowała psychopatyczna skłonność przenoszenia własnych fobii na inne osoby i grupy. Freudyści – jak Erich Fromm – szukali przyczyn destrukcyjnych dewiacji Hitlera w jego podświadomości i wczesnym dzieciństwie. Miał być niedojrzałym, wręcz autystycznym marzycielem, który nigdy nie wyszedł poza infantylny narcyzm; upokorzenia, na które był wystawiony w Linzu i Wiedniu jako prowincjusz i nieudacznik. Przesłaniał „nekrofilską” nienawiść

Mały Adolf.

Na sąsiedniej stronie: Adolf Hitler w tradycyjnym stroju bawarskim, fotografia wykonana w monachijskim atelier w 1931 r.

